

שמות ופעלים בסימנת תי"ו במקום ה"א בפירוש רש"י למקרא

שמות נקבה בנפרד שהסיומת בהם קמץ וה"א נחה אחריו ו"ה"י¹, יש שבאים במקרא בסימנת תי"ו, כדרך הסמיכות והכינויים (תקמָה - תקמַת אדם, תקמַתו)², כך נמצא גם בהטיית פעלים שלפעמים תי"ו באה במקום ה"א³. ברצוננו לבדוק תופעה זו והסבריה עפ"י פירוש רש"י.

רש"י

אין רש"י מרבה להתייחס לתופעה זו של חילופי ת-ה בכל הקרויותיה⁴. דברים מפורשים שלו בנדון באים בארבעה מקומות:

1. **בר' כ"ו, כו:** "ואבימלך הלך אליו מגרר ואתות מרעהו ופיכל שר צבאו".
רש"י: "ואתות מרעהו - כתרגומו: וקיעת מרחמוהי - קיעת מאוהכיו. ויש פותרין 'מרעהו, מו"ס מיוסוד התיבה, כמו: 'שלשים מרעים' דשמואל (זופ' י"ד, י"א) כדי
2. כמו: אשה, חלקת, שפעה, מפה, עגלה, סקה, תקמה, גילה, נתלה, עזרה, נגינה, שפה, שנה, תולעה, פוגה, תפארה, ציפה, חמה (ראה ברשימה הנספחת למאמר זה). וכן בתואר: כפת וכן במספרים מכוונים: שלשת, שבעת, מאת, תמשת. ראה רשימה נספחת למאמר זה.
2. ראה רש"י לשמו ט"ו, כג: "ויבאו מרתה"י, שיה"ש ד', א: צמתך;
וראה ראביע לשמו א', ט: "ותיה"י, ויקי ט"ו, א: "בקרבתם"; קהלת ה', א; העי"ד שמי א', ט: "וחיה"י.
3. כמו: נקראת, פרת, אולת - ושבת, וקטאת, ונשפחת, ונלכתת, קבאת, ועשת. ויש שה"א באה במקום תי"ו, כמו: מרדה, לדיעה. ראה ברשימה המצוי"ב למאמר זה כנספח.
גם בערבית ס (תא מרבוטא) שאף היא סיומת דומה של תי"ו הבאה במקום ה"א של סיומת הנקבה ביחיד.
ומצאנו תיבות במקרא שבהן יש חילופי ת-ה בין הכתיב והקרי:
א. ירמי מ"ט, כה: "איד לא עזבה עיר תהלה (תהלת קי).
ב. ירמי ל"ב, א: בשנת (בשנה קי) העשרית לצדקיהו"י, וכהערת בעל מנחת שי למלי"ב י"א, ב: "... ותרתי אחריני כתיבין תי"ו וקריין ה"א: "בשנת הרבעית" (ירמי כ"ח, א), "בשנת העשירית" (ירמי ל"ב, א), תרווייהו "בשנה קי".
וכן מצאנו בירמי מ"ו, ב: "אשר הכה נבוכדראצר מלך בבל בשנת הרביעית", שכונתה "בשנה הרביעית".
4. עפ"י הרשימה הנספחת למאמרנו צוינו כ-60 תיבות כאלו.

שתיה תיבת 'ואחזת' דבוקה⁵, אבל אין דרך ארץ לדבר על המלכות כן - סיעת מאוהביו, שאם-כן, כל סיעת אוהביו הוליד עמו? ולא היה לו אלא סיעה אחת של אוהבים? לכן יש לפתור כלשון כראשון. ואל תתמה על תי"ו של "אחזת" ואעפ"י שאינה תיבה קמוכה, יש דוגמיה במקרא: "עזרת מצר" (תה' ס', יג); "ושכרת ולא מויו" (יש' נ"א, כא)⁶. "אחזת" - לשון קבוצה ואגודה שנאחזין ביחד.

חז"ל ופרשני התורה התלבטו בביאור התיבה "אָחַזְתָּ" בפסוקנו, יש שפרשוהו כשם פרטי⁷. אך רש"י מקבל שהמייים של "מרעהו" היא מייים היסוד והתיי"ו שבי"אחזת" היא לסמיכות סיעת אוהביו, "כי אין דרך ארץ לדבר על המלכות כן" שרק סיעת אוהבים אחת הייתה למלך, ואותה לקח אתו למפגש הפיוס עם יצחק. לכן פירש: "אחזת מרעהו"⁸ סיעת מאוהביו, כאשר התיי"ו באה במקום ה"א וכאילו כתוב: סיעה מאוהביו.

2. יחז' מ"ו, יז: "...והיתה לו עד שנת הדרור וְשָׁבַת לנשיא".
רש"י: "ושבת - כמו וְשָׁבַת".

כאן הפועל "וְשָׁבַת" התיי"ו באה במקום ה"א - וְשָׁבַת.

3. תה' נ"ח, ט: "כמו שבלול תמס יהלוך נָפַל אֶשֶׁת בַּל חֲזוּ שמש".
רש"י: "נפל אשת - טלפ"א בלע"ז, שאין לה עינים, והיא תנשמת דמתרגמינו: אשותא, כך פראוהו רבתינו. ויש פותרין: נפל של אשה, כמו "אשת הזמה" (יחז' כ"ג, מד). ויש תי"ו בלא דנקות, כמו: "עטרת תְּפָאֲרֵת תמוגד" (משלי ד', ט). כמו נפל של אשה, שלא חזו הנפלים שמש.
ולשון ראשון הו' "נפל ואשת", כמו: "ואני ככבש אלוף" (ירמ' י"א, יט) שהוא כמו "ככבש ואלוף". ופ"י מנחם: ככבש ואלוף. ואלוף הוא שור, אף כאן "נפל ואשת".

לפירושו הראשון "אָשֶׁת" הוא שם בעח"י - אישות שזוהה בתרגום אונקלוס כתנשמת (ויקי י"א, ל)⁹, והתיי"ו היא שרשית¹⁰ ומשמעות "נָפַל אֶשֶׁת" = "נפל וְאָשֶׁת" בתוספת וי"ו, כמו "ככבש אלוף" = "ככבש ואלוף". ואילו לפירושו השני

5. כך: רש"י, "הכתב והקבלה" ו"העמק דבר".

6. לפי"ו התיי"ו של "ושכרת" באה במקום ה"א ואינה לסמיכות, ואילו בפירוש רש"י ליש' נ"א, כא הוא מפרשה כסמיכות: "ושכרת ולא מיי"ן - שכורת מדבר אחר שלא מיי"ן וכך פירושו גם לקהלת ה', יב. תי"ו זו כסמיכות נתפרשה כך גם ע"י רבינו בתה"י ג"ת, ה וכן רד"ק בפירושו לישעי נא כא וכך גם במלבי"ם שם.

7. בר"ר ס"ד א, דעתו של ר' יהודה. וכן בפסיקתא זוטרתא לפסוקנו וכך פרשו גם רס"ג, רד"ק ורלב"ג. כמו"כ יוצא מהערת בעלי המסורה: "לית שום בר נש".

8. המייים היא אות השימוש, והסיומת "הו" בתיבת "מרעהו" היא לסימן הרבים - מרעיו, כמו בחבוקק ג', י: "רום ידיהו" = רום ידיו; וכן באיוב מ"ב, י: "בהתפללו בעד רעהו" = בעד רעיו; נחום ב', ד: "מגן גבורהו" = מגן גבוריו.

9. בעל חיים בשם זה מוזכר במשנה במס' כלים כ"א, ג. ובארמית - אָשֶׁתָא.

10. כך גם המלבי"ם.

יש כאן סמיכות: "נפל של אשת", נפל של אשה שענינו לא ראו שמש. והתיבה אֶשֶׁת = אֶשָׁה, בחילופי תייו - ה"א.

4. הושע י"א, ג: "ואנוכי תַּרְגְּלְתִי לאפרים קחם על זרועותיו". רש"י: "תרגלתי כמו תרגלתי. ואין לו דמיון".

החריגות של חילופי תי - ה' כאן היא בכך שהתייו מחליפה את ה"א של תבנית בנין הפעיל¹¹.

מלבד בארבעה מקומות אלה בהם דבריו של רש"י מפורשים ביחס לחילופי ת-ה, ניתן להבין כך גם מפירושו הבאים:

1. ברי' מ"ט, כב: "בן פֶּתֶת יוסף בן פֶּתֶת עלי עין בנות צעדה עלי שור". רש"י: "פֶּתֶת - תי' שבו הוא תיקון הלשון, כמו: "על דברת בני אדם" (קוה' ג', יח)... ותרגום של אונקלוס: "ברי דִּיקְגִי יוסף", פֶּתֶת - לשון פריה ורביה...".

לפירושו הראשון לתיבה "פֶּתֶת" (א) חן מלי ארמית: "אֶפְרִיֹן נמטי לרי שמעון¹², כאשר שורש המילה "אפריון" הוא "פור" והאליף אינה שרשית, והתייו באה כתוספת לצחות הלשון, "לתיקון הלשון", כמו על "דִּבְכַת בני אדם", במקום "על דְּבִרִי". לפי"ז "פֶּתֶת" היא שם עצם - חן. ולפירושו השני הלקוח מתרגום אונקלוס, שורש המילה הוא "פרה" והמילה "פֶּתֶת" משמשת כפועל: "ברי דיסגי יוסף" - בני שְׁיַפְרָה יוסף, וכתבה התורה "פֶּתֶת" במקום "פֶּתֶה", כמו בפעלים אחדים במקרא: "וְקָרָאתָ" (דבי ל"א, כט); "הִבְאֵתָ" (ברי ל"ג, יא); "וְעָשִׂיתָ" (ויקי כ"ה, כא) ועוד¹³.

2. דבי' כ"א, יא: "וראית בשביה אֶשֶׁת יפת תאר וחשקת בה ולקחת לך לאשה". רש"י: "אֶשֶׁת - אפי' אשת איש" (קידושין כא, ע"ב).

לדעת בעל "ספר הזכרון", מפרשני רש"י אין התייו של "אשת" תייו הסמיכות אלא באה במקום ה"א - אֶשָׁה ומנין לחז"ל ולרש"י שאף אשת איש מותרת? "משום דלא התנה בה הכתוב שתהיה פנויה, וכתב 'אֶשֶׁת' סתמא, משמע דבכל ענין שריא, בין פנויה בין אשת איש".

11. וכך גם דברי ראבי"ע: "תייו 'תרגלתי' תחת ה"א. ואין כמוהו במקרא", וראה פירושי רמב"ן, רבינו בחיי ופירוש אחר בראבי"ע לדבי ל"ג, ג "תכתי" שהתייו היא תמורת ה"א.
12. בב"מ קיט, ע"א: "אפריון נמטיה ל- יקבל חן מאתנו על דבר זה, הבו גודל ל-, השבח ל-. ויש שמנקדים "אֶפְרִיֹן" מארמית "אֶפְרִיָא" ומפרסית "אֶפְרִיֹן". ראה: מלון אבן שושן.
13. ראה: "משיח אלמים", סופרקומנטאר של רש"י. ולדעת בעל "באר רחובות", "פרת יוסף" היא סמיכות - ריבוי של יוסף. יש מפרשים "פֶּתֶת" = פֶּתֶה = פֶּתֶה (ישעי י', לג; יחזי י"ז, ו) במובן של ענף. גם לפירוש זה יש כאן חילוף תייו - ה"א כמו "וְעָשִׂיתָ לנשיא" (יחזי מ"ג, יז) - ראבי"ע.

- אך יש פרשנים וסופרקומנטארים אחרים של רש"י שמוצאים כאן סמיכות מקוצרת¹⁴.
- בפירושו הנ"ל של רש"י צוינו עוד מקראות כדוגמאות נוספות בהם התייבאה כתמורה לאות ה"א. בפירושו לברי' כו כו הובאו הדוגמאות הבאות:
1. תה' ס', יג: "הבה לנו עֲזָרָת מְצָר וְשׂוֹא תְשׁוּעַת אָדָם".
עֲזָרָת = עֲזָרָה.
 2. יִשְׁעֵי נִ"א, כא: "לִכֵּן שָׁמְעִי - נָא זֹאת עֲנִיָּה וְשָׁכַחְתָּ וְלֹא מִיָּיִן".
וְשָׁכַחְתָּ = וְשָׁכַחָה.
בפירושו לתהי נ"ח, ט, הובאה הדוגמא הבאה:
 3. מִשְׁלֵי ד', ט: "תִּתֵּן לְרֹאשְׁךָ לֹוִית - חֵן עֲטָרַת תְּפָאֲרֶת תִּמְגֵּנְךָ".
תְּפָאֲרֶת = תְּפָאֲרָה.
לגיטימיות לשונית זו של חילופי ת-ה מוצאת הוכחה בכתוב וקרי של אותה תיבה בירמי מ"ט, כה: "אִיךָ לֹא עֲזָרָה עִיר תִּהְלֵת (תִּהְלֵה ק') קִרִית מְשׁוֹשִׁי" - "תִּהְלֵת" = "תִּהְלֵה"¹⁵.

התי"ו מתפרשת כסמיכות

יש תיבות בהן התייב נתפרשה ע"י פרשנים אחרים כתמורה של ה"א ואילו רש"י פרשה כתייב של סמיכות רגילה, ובענין זה יש שני אופנים:

- א. התייב היא לסמיכות ויש בכתוב סמיכות מלאה - נסמך וסומך.
- ב. התייב היא לסמיכות ונזכר רק הנסמך והכתוב הוא מקרא קצר.

א. התייב היא לסמיכות ויש בכתוב סמיכות מלאה - נסמך וסומך

דב' ל"ג, כא: "וִירָא רֹאשִׁית לּוֹ כִּי שֵׁם חֶלְקֶת מְחַקֵּק סְפוּן".
רש"י: "כי שם חלקת - כי ידע אשר שם נחלתו חלקת שדה קטרת מחוקק, והוא משה" (עפ"י ספרי, שני"ה).
התיבה "חֶלְקֶת" הופיעה פעמיים בתורה לפני פסוקנו בשני הקשרים שונים ובשתי משמעויות שונות:

- (א) "חֶלְקֶת הַשְּׂדֵה" (ברי' ל"ג, יט).
- (ב) "חֶלְקֶת צְוֹאֲרֹוֹ" (ברי' כ"ז, טז).

14. ראה להלן. וכך גם בירמי י"ג, כא: "כִּמוֹ אֲשֶׁת לְדָה" וראה רד"ק ומלבי"ם. וכך: שמו"א כ"ח, ז: "אֲשֶׁת בַּעֲלָת אוֹב" וכן תהי נ"ח, ט: "נִפְלֵ אֲשֶׁת בַּל חַז שִׁמְשִׁי".
15. בפירושו רד"ק לירמי מ"ט, כה.

בפסוקנו "חלקת מחוקק ספון" משפט די עמוס במשמעותו ובניתוחו התחבירי. זהו משפט פְּעָלִי שהפועל בו הוא "ספון", אך מהו הנושא? עפ"י טעמי המקרא הנושא הוא "חלקת מחוקק" (מרכא טפחא) אך יש בעיה בהתאם מבחינת המין כי "חלקת" = נקבה ואילו "ספון" = זכר! ואם "מחוקק ספון" ובכך נוצר התאם תחבירי מבחינת המין, טעמי המקרא היו צריכים להיות כך: "מחוקק ספון"!¹⁶ (מרכא אתנחחא).

רש"י סבור שיש כאן סמיכות תקנית ואת אי ההתאם מבחינה תחבירית ניתן ליישב ע"י המילה הנרדפת לְחֻלְקָה הנקבית במלה "חֻלְקָה"¹⁷. ואלה דברי רש"י: "כי שם חלקת מחוקק ספון - כי ידע אשר שם נחלתו חלקת שדה, קנורת מחוקק, והוא משה" (עפ"י ספרי, שנייה).

ב. התי"ו היא לסמיכות ורק הנסמך כתוב במקרא קצר

1. דב' כ"א, יא: "וראית בשביה אֶשֶׁת יפת - תאר וחשקת בה ולקחת לך לאשה". רש"י: "אשת - אפי' אשת איש" (קידושין כא, ע"ב).

מנין לחז"ל בתלמוד ובעקבותיהם רש"י שהלוחם יכול לקחת לו גם אשת איש?

הרבה מפרשני התורה¹⁸ וממפרשי רש"י¹⁹ דייקו זאת מצורת הכתיבה של התיבה "אשת" שהיא צורת סמיכות החסרה סומך והשלימוהו כבמקרא קצר בסומך "איש" וכאילו כתוב "אשת איש", כי אם לא כך, היה לו למקרא לכתוב: "אשה יפת תאר".

2. קהלת ח', יב: "אשר חוטא עושה רע מֵאֵת ומאריך לו". רש"י: "מֵאֵת - מקרא קצר ודבוק לפניו, לומר: מאת ימים, מאת שנים, מאת אלף. וכן: "ושכרת ולא מיין" (ט' נ"א, כא) - מקרא קצר וחסר: שכרת כעס ולא מיין כשאר שכרות"²⁰.

כלומר, החוטא עושה רע הרבה, מאת ימים או שנים או מאה אלף, והרי זה מקרא קצר.

16. לדעת בעל "הכתב והקבלה", אין כאן סמיכות בין המילים "חלקת מחוקק" אלא "חלקת" היא בנפרד מחילופי ת-ה (מושא). בחלקה זו האוצרת, הסופנת בתוכה דברים חשובים, מְחַקֵּק, חופר (פועל), לגלות את הספונות. פירוש זה אינו לפי טעמי המקרא. 17. ראה: מלי"ב ט"ז, י' לו לו; עמוס ז', ד. כך פירש את כוונת רש"י גדול פרשניו, הראי"ם, וכמוהו: "אם חבל תחבל שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו" (שמי כ"ב, כה), או כדברי היגור-אריה: "כי שם חלקת מחוקק ספון - דבר זה, ויִסְפֹּן קאי על דבר זה".

18. חזקוני, "אור החיים". 19. לא כן דעת בעל "ספר הזכרון", מפרשני רש"י שכתב: "והא דרשינן 'אפי' אשת איש', לאו משום דכתיב 'אשת' בתי"ו הסמיכות ולא כתב 'אשה' קא דרשינן לה... ואיכ 'אשת' היינו 'אשה', אלא משום דלא התנה בה הכתוב שתהיה פנויה, וכתב 'אשת' שתמא, משמע דבכל ענין שריא, בין פנויה בין אשת איש".

19. "באר רחובות", מירא דכיא, משיח אלמים. 20. ולדעת הנצי"ב בפירושו "העמק דבר": "האשה העומדת מקושטת ומוכנת לינשא הרי היא כנשואה, אלא שאין איש מיוחד לה, משום הכי נקראת 'אשת' בלא 'איש'". 20. וראה פירושו לברי' כ"ו, כו שם פירש תי"ו זו של "ושכרת" שמשמשת כתמורה לאות ה"א.

ג. תי"ו הסיומת מתפרשת בדרכים אחרות

1. דב' ל"ב, לו: "כי ידין ד' עמו ועל עבדיו יתנחם כי יראה כי אָזַלְתָּ יָד וּאִפְסָ עֲצוּר וְעֲזוּב".

רש"י: "כי יראה כי אזלת יד - כשיראה כי יד האויב הולכת²¹ וחוזקת מאוד עליהם...". אין כאן סמיכות, לדעת רש"י אלא משפט פְּעָלִי כשהנושא הוא "יד" והנשוא - "אזלת" במובן של הולכת וחוזקת, בזמן הוה, יד האויב הולכת וחוזקת מאוד על ישראל²². התי"ו היא תקנית בהטייה בהווה בבנין קל כמו בסיומת ה"א כמו: הוֹלְכָה - הוֹלְכָתָּ; אָזַלְתָּ - אזלה, וכדברי הרד"ק: "כי אזלת יד - התי"ו תורה על הנקבה כמו ה"א"²³.

2. בר' מ"ט, כב: "בן פְּתָת יוֹסֵף בֶּן פְּתָת עֲלֵי עֵינֶיךָ". ראה לעיל דברי רש"י בפירושו הראשון שהסביר את הסיומת תי"ו במלה פְּתָת כתוספת לתיקון הלשון, לצחות הלשון, כמו "על דברת בני אדם" (קוה' ג', יח) במקום "על דברי".

ד. המספר המְכֻנָּה²⁴

אופן כתיבת המספר הזכרי המכונה בא בשתי צורות של כתיב במקרא: (א) צורת הנפרד, כמו: "שלושה ימים ושלושה לילות" (שמו"א ל', יב)²⁵. כך גם אם המספר בא אחר הדבר המכונה, המנוי, כמו: "ימים שלשה" (עזרא ח', טו)²⁶.

(ב) צורת הסמיכות, כמו: "שלושת ימים" (שמי' י', כב), "שבעת ימים"²⁷. מהו ההבדל במשמעות בין שתי צורות הבעה אלו? רש"י התייחס לצורת הסמיכות של המספר המכונה בכמה וכמה מקומות בפירושו, והבחין בינו לבין המספר המכונה הבא בצורת נפרד. נציין את התייחסויותיו אלה ונעמוד על הבדלי המשמעות ביניהן.

21. כמו בשמו"א ט', ז: "כי הלחם אזל מכלינו", משלי כ', יד: "אָזַלְתָּ לֹחֶם, וְכֵן: אויב י"ד, יא; דניאל ב', יז, כד; רי' יט, כ; עזרא י"ד, פג; ח', טו.

22. לדעת מפרשים אחרים שמסבירים כי יד ישראל אזלה חלשה, ראה: רשב"ם, ראב"ע, חוקוני. אָזַלְתָּ = אָזַלְתָּ בחילוף ת-ה.

23. רד"ק, "אזל", ספר השרשים, ירושלים, תשכ"ז, עמ' טו. וראה ירמ' ג', ה: "הִלְכָה הָיָא עַל כָּל הָרַ גְּבֵהִי, הִלְכָה = הוֹלְכָתָּ.

24. מספר מְכֻנָּה קשור לספירת דבר מסוים, כמו: חמשה ספרים, שבע פְּרוֹת, חצי שקל וכד' לעמת המספר הסתמי שהוא בלתי מְכֻנָּה כגון: חמש, שבע, חצי וכד'.

25. וכך גם: מל"א י"ב, ה; מל"ב ב', יז; יונה ב', א; שמו"ב כ"ד, יג; במד' י"א, יט; ברי' י"ז, יז ועוד.

26. וכן: עזרא ח', לב; נחמי' ב', יא; דניאל א', יג; א', טו ועוד.

27. וכך: שמי' י"ב, טו; כ"ט, ל; ויקי' כ"ג, ח; שמי' ז', כח; דבה"א כ"א, יב; שמו"ב כ"ד, יג; שופי' י"א, מ ועוד... כך גם: "מִקְצֵת שְׁנָה" (ברי' ה', ג, ו); "מאת יום" (ברי' ז', כד; ח', ג; אסתי' א', ד) ועוד.

1. שמו' י', כב: "...ויהי חשך אפלה בכל ארץ מצרים שְלֹשֶׁת ימים".
 רש"י: "שלושת ימים - שלוש של ימים, טרציני"א כלע"ז, וכן "שבעת ימים" בכל מקום -
 שטייני"א של ימים".

2. שמו' י"ב, טו: "שבעת ימים מצות תאכלו...".
 רש"י: "שְבַעַת ימים - שטייני"א של ימים".

3. שמו' כ"ט, ל: "שבעת ימים ילבשם הכהן...".
 רש"י: "שבעת ימים - רצופין".

4. ויק' ט"ו, יג: "וכי יטהר הזב מזובו וספר לו שבעת ימים לטהרתו...".
 רש"י: "שבעת ימים לטהרתו - שבעת ימים טהורים מטומאת זיבה שלא יראה זוב. וכולן
 רצופין (נדה סח, ע"ב)".

5. ויק' כ"ג, ח: "והקרבתם אֶשֶׁה לה' שבעת ימים...".
 רש"י: "שבעת ימים - כל מקום שנאמר 'שְבַעַת' - שם דבר הוא, שבע של ימים, שטייני"א
 כלע"ז. וכן כל לשון: שמונת, שש, חמשת, שלשת".

6. שמו' ז', כח: "וימלא שבעת ימים אחרי הכות ה' את היאור".
 רש"י: "וימלא - מנין שבעת ימים, שלא שב היאור לקדמותו, שהיתה המכה משמטת
 רביע חודש, ואלשה חלקים היה מעיד ומתרה בהם".

7. ברי' כ"ט, כז: "מלא שְבַעַת זאת ונתנה לך גם את זאת...".
 רש"י: "מלא שבעת זאת... לפיכך אין משמע שְבַעַת אלא שְבַעַת, שטייני"א כלע"ז".
 לדעת רש"י, כאשר המספר המכונה בא בסיומת תייו, כמו: שלשת, ששת,
 שבעת, שמונת הדבר בא להביא רציפות ומְלֵאוֹת ללא חסרון כלשהו בדבר הנמנה,
 ואילו כשהמספר המכונה בא בצורת נפרד: שלשה, ששה, שבעה, שמונה, הרי אין
 כאן מלאות ורציפות אלא בערך²⁸.

28. כך פירשו את רש"י פרשניו: "גור אריה", "באר רחובות". וראה מל"א י"ב, ה; מל"ב ב', יז;
 עזרא ח', טו; ח', לב; יונה ב', א; נחמיה ב', יא; במד' י"א, יט.
 כך גם ביחס למספר המכונה מְלֵאוֹת - מְלֵאוֹת. צורת הנפרד "מאה" מבטאת אומדן ואי שלמות
 אלא בערך, ואילו צורת הסמיכות "מְלֵאוֹת" מבטאת דיוק בספירה ובמנין. רק כשאין חשש
 לערפול במשמעות נכתב גם בצורת הנפרד "מאה" אף שהכוונה לדיוק ושלמות, כמו "מאה
 אמה" או "מאת אמות" (מל"א ז', ב; יחזקי' מי-מ"ב בפסוקים שונים).
 ראה והבחן במקורות הבאים:
 "מאת שנה": ברי' י"א, ק; כ"א, ה; כ"ה, ק; ז', יז; ל"ה, כח.
 "ומאת שנה": ברי' ה', ג; יח, כה; כח; י"א, כה; מ"א: ט, כח; שמי' ו', טז; י"ח, כ; במד' ל"ג, לט.
 "ומאת יום": ברי' ז', כד; ח', ג; אסתי' א, ד.
 "מאה שנה": ברי' י"ז, יז.

"שלושת ימים" היא יחידת זמן של שלושה ימים רצופים מלאים וכך גם "שבעת ימים" רצופים ומלאים שהוא "רביע חדש" (שמי' ז', כח) או "שבוע ימים" (ויק' כ"ג, ח). "שבעת ימים" = "שבוע ימים", פעם בצורה נקבית ופעם בצורה זכרית.²⁹

נשים לב שרש"י אינו נוקט בפתרון הקל של חילופי תי"ו - ה"א כבמקרים אחרים, הוא ממעט בכך ומשתדל להיות צמוד לצורות הלשון השונות והמבחינות, ורק כשהוא נאלץ מבחינה פרשנית לנקוט בדרך חילופי האותיות, הוא עושה זאת.³⁰

לפני שניגש לסכם את שיטתו של רש"י בנושא זה, מן הראוי לציין שכבר במקורות קדומים, כמו: מצבת מישע, מגילת הנחושת, ספרות חז"ל, פיוטי ר"ש אבן גבירול ועוד - מופיעה תופעה זו של חילופי תי"ו-ה"א. כן עמדו על כך גם מפרשי התנ"ך אבן עזרא, רד"ק ועוד.

לסיכום גישתו של רש"י לחילופי תי"ו - ה"א

1. אין רש"י מרבה בפרשנותן של תיבות ע"ד חילופי תי"ו - ה"א, הוא עושה זאת רק כשאינן דרך אחרת לפרש את התיבה בדרך המקובלת. התיחסותו המפורשת לחילופי ת-ה בכל המקרא באה בארבעה מקומות בלבד: ברי' כ"ו, כו; יחזי מ"ו, יז; תהי נ"ח, ט; הושע י"א, ג. בפירושו אלה, ציין עוד כמה תיבות נוספות במקרא שמתפרשות ע"ד חילופי ת-ה: ישעי נ"א, כא - "ושכרת"; תהי ס', יג: "עֲזַרְתִּי"; משלי ד', ט: "תִּפְאֶרֶת".
2. יש ביאורים של רש"י שמתוכם משתמע שרש"י פירש ע"ד חילופי ת-ה אך לא כתב זאת במפורש: ברי' מ"ט, כב: "פִּכְתִּי" עפ"י תרגום אונקלוס; דבי כ"א, יא: "אֲשֶׁת" (עפ"י הבנת ספר הזכרון בדברי רש"י).
3. בשונה ממפרשים אחרים שביארו מלים ע"ד חילופי ת-ה, פירש רש"י את התי"ו כסמיכות או כסמיכות מלאה בה יש נסמך וסומך, כמו בדבי ל"ג, כא: "חלקת מחקקי", או כסמיכות חסרה בה הוזכר רק הנסמך ויש להשלים בדמיון

29. כמו בשמות אחרים הבאים בצורה זכרית וגם בצורה נקבית: צָדֵק - צָדָקָה, פָּטָר - פָּטָרָה, אֶמְרָה - אֶמְרָה, בָּגַד - בָּגְדָה, שְׁלוֹם - שְׁלוֹמָה ועוד...

30. בנביאים ובכתובים נמצאות תיבות רבות שהבנתן דורשת חילופי תי"ו - ה"א ואין רש"י מתייחס לרובן. יש בוודאי מהן שרש"י יפרשן ע"י חילופי ת-ה אך יש רבות מהן שבודאי היה מפרשן ככתובן הדקדוקי התקני. ראה רשימת התיבות הנספחת למאמר זה בטור "הפרשנים המתייחסים".

את הסומך ע"ד "מקרא קצר", כמו: דבי כ"א, יא: "אַשְׁתִּי" (עפ"י הבנה ברשיי של: "באר רחובות", "מירא דכיא" ו"משיח אלמים"); קהי חי, יב: "מַאֲתִי".

4. יש תיבות שהתייך בהן נתבארה בדרכים אחרות ולא ע"ד חילופי ת-ה: דבי ל"ב, לו: "אזלת ידי", ברי מ"ט, כב: "פַּרְתִּי" (פירושו הראשון של רשיי).

5. רשיי מבחין בדרך כתיבת המספר הַמְּכַנֶּה הזכרי בין מספר בסיומת תייו ובין מספר בסיומת ה"א, כאשר הצורה הראשונה מביעה שְׁלֵמוֹת ורציפות של הזמן: "שלושת ימים", "שבעת ימים" וכד' ואילו הצורה ע"ד הנפרד "שלושה ימים" וכו' מביעה אומדנא, בערך ואי שלמות ורציפות.

לעומת גישתו של רשיי הממעיטה בחילופי ת-ה, ראבי"ע ורד"ק מרבים יחסית לפתור את בעיית התייך הסופית כתמורה לאות ה"א.

חילופי ת-ה במקרא

מס'	המקור	התיבה	פרשנים המתייחסים (הערה: קו מתחת לשם הפרשן = ת=ה)
1	ברי ב', יד	קדמת אשור	ראבי"ע, רבינו בחיי
2	ברי כ', טז	וּלְפָתָה	רד"ק (מכלול)
3	ברי כ"ו, כו	וּלְפָתָה	רש"י, רשב"ם לעומת ב"ר סד, א; רס"ג, רד"ק רלב"ג, מסורה. רד"ק (מכלול)
4	ברי ל"ג, יא	הַבָּתָּה	רש"י, ראבי"ע
5	ברי מ"ו, ג	מִרְחָה	ראבי"ע
6	ברי מ"ט, כב	בֵּן פֶּרֶת	ראבי"ע
7	שמי ב', ד	לְדָעָה	ראבי"ע
8	שמי ה', טז	וְחִטָּאת	ראבי"ע
9	שמי י', כב	שְׁלֶשֶׁת יָמִים	רש"י
10	שמי י"ב, טו; כ"ו, ל; ויקי ט"ו, יג; כ"ג, ח; שמי ז' כח ועוד	שְׁבַעַת יָמִים	רש"י
11	שמי י"ט, ו	מִמְלַכַת כַּהֲנִים	רבינו בחיי בעקבות ת"י ותרי"ג ירושלמי
12	ויקי ב', ה	מִחֲבַת	ראבי"ע
13	ויקי ח', כ	חֶלֶת מִצָּה	רד"ק (בפירושו לישעי ל"ג, ו)
14	ויקי כ"ה, כא	וְעֵשֶׂת	רד"ק (מכלול)
15	דבי כ"א, יא	אֵשֶׁת	רש"י, ריב"ג (ספר הרקמה, ו'), חזקוני, אור החיים, הכתב והקבלה
16	דבי כ"ד, א	עֲרוֹת דָּבָר	הכתב והקבלה
17	דבי כ"ז, ט	הַסִּפָּת	הכתב והקבלה
18	דבי ל"א, כט	וְקָרָאת	ראבי"ע (בפירושו לשמי ה', טז)
19	דבי ל"ב, לו	אֲזַלְתָּ	רש"י, רשב"ם, חזקוני, ראבי"ע
20	דבי ל"ו, ל	תָּכַח	רבינו בחיי, רמב"ן, ראבי"ע
21	דבי ל"ג, י	קָטוּרָה	רבינו בחיי
22	דבי ל"ג, כא	קָלַקְתָּ	רש"י, אור החיים, הכתב והקבלה
23	שופי ח', י	כְּחִמְשַׁת עֶשֶׂר	ריב"ג (הרקמה, ו')
24	שמו"א כ"ח, ז	אֵשֶׁת בַּעֲלַת אוֹב	רד"ק
25	מל"ב ט"ו, יז	שִׁפְעַת אֲנִי	רד"ק, ריב"ג (ספר הרקמה, ו')
26	ישעי ט"ו, ב	כְּשִׁמְחַת	רד"ק, מלבי"ם
27	ישעי כ"ד, ו	מִכַּת בַּלְתִּי	רד"ק, ריב"ג (הרקמה, ו')
28	ישעי ט"ו, ה	עֲגַלְתָּ	רד"ק

רד"ק (מכלול)	וְנִשְׁכַּחַת	ישעי כ"ג, טו	29
רד"ק	צִיצַת נובל	ישעי כ"ח, ד	30
רד"ק	פְּגַת יקרת	ישעי כ"ח, טז	31
מלבי"ם	קִרְיַת חנה	ישעי כ"ט, א	32
רד"ק, מלבי"ם	חֻכְמַת ודעת	ישעי ל"ג, ו	33
רד"ק, מלבי"ם	גִּילַת ורנן	ישעי ל"ה, יב	34
רש"י (בפני לבד' כ"ו, כו, וכן בקה' ח', יב); הכתב והקבלה לדב' ל"ג, כא.	וְשִׁכַּחַת	ישעי נ"א, כא	35
רד"ק, מלבי"ם (סמיכות)	אֶשֶׁת לדה	ירמי י"ג, כא	36
	אֵילַת (אֵילָה)	ירמי י"ד, ה	37
מנחת שי	בְּשִׁנַּת העשירית	ירמי ל"ב, א	38
מנחת שי	בְּשִׁנַּת הרביעית	ירמי מ"ו, ב	39
מנחת שי	בְּשִׁנַּת הרביעית	ירמי כ"ח, א	40
רד"ק	עֵיר וְהֶלְלָה (תהלת ק')	ירמי מ"ט, כה	41
רד"ק	קְוֹזוֹת	יחזי מ"א, כא	42
רש"י, ריב"ג (הרקמה, ו'); ראביע' לדב' לב, לו; רד"ק, מלבי"ם רמב"ן (בפירושו לדב' ל"ג, ג) רבינו בחיי	וְשִׁבַּת לנשיא	יחזי מ"ו, יז	43
	תְּרַגְלָתִי	הושע י"א, ג	44
	מִמְלַכַּת לבת	מיכה ד', ח	45
	נְחֻלַּת	תהי ט"ז, ו	46
	תָּמַת למו	תהי נ"ח, ה	47
	אֶשֶׁת בל חזו	תהי נ"ח, ט	48
רש"י, ריב"ג (הרקמה ו'), ראביע' רש"י (לבד' כ"ו, כו), הכתב והקבלה לדב' ל"ג, כא)	עֲזָרַת	תהי ס"ג (+ק"יח יג)	49
	גְּיִנַת לדוד	תהי ס"א, א	50
	שְׁפַת	תהי פ"א, ו	51
ראביע, רד"ק (מכלול), מלבי"ם	נִפְלְאוֹת	תהי ק"יח, כג	52
ראביע	כִּבְת	תהי קכ"ט, א-ג	53
ריב"ג (הרקמה, ו'); רמב"ן (לדב' ל"ג, ג)	שְׁנַת	תהי קל"ב, ד	54
רש"י (לתהי נ"ח, ט), ראביע' רד"ק (לישעי ס"ו, ה)	עֲטַרַת תְּפָאֲרַת	משלי ד', ט	55
ראביע	וְתַעֲבַבַת לאדם	משלי כ"ד, ט	56
מנחת שי	הַדְּלַת	משלי כ"ו, יד	57
ראביע (סמיכות); רד"ק (לישעי כ"ח, ד)	בְּאֵשָׁה	איוב ל"א, מ	58
רש"י (מקרא קצר); ריב"ג (הרקמה, ו'); רמב"ן (לדב' ל"ג, ג)	פּוֹגַת לך	איכה ב', יח	59
	קִמַּאת	קהלת ח', יב	60